

Спеціалізованій Вченій раді Д 26.004.01
Національного університету біоресурсів
і природокористування України

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора економічних наук, професора

Шульського Миколи Григоровича

на дисертаційну роботу

Єременка Дениса Володимировича на тему

«Забезпечення конкурентоспроможності фермерських господарств в
Україні»,

поданої до захисту на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за
видами економічної діяльності)

Актуальність теми дисертаційної роботи

У сучасних умовах становлення національної системи аграрного підприємництва в Україні характеризується посиленням ролі і значущості сімейних форм господарювання як в економічному, так і в соціальному аспектах. Селянські господарства, в основі функціонування яких є використання власного ресурсного потенціалу, на сьогоднішній день виконують надзвичайно важливу селоформуючу функцію, забезпечуючи подальше існування вітчизняного села як економічної, адміністративної та соціально-культурної спільноти.

Детальне дослідження досвіду зарубіжних країн щодо розвитку фермерської моделі організації сільськогосподарського виробництва переконливо засвідчує про важливість та безальтернативність даного шляху розвитку для аграрної сфери України при вирішенні проблеми продовольчої безпеки держави. Саме фермерські господарства в перспективі мають відігравати визначальну роль на національному ринку продовольчої

продукції. Однак, при цьому потенціал розвитку зазначеної складової аграрного підприємництва, як показують результати дослідження, використовується недостатньо.

В основі природи сучасного стану функціонування фермерських господарств лежить цілий комплекс взаємопов'язаних обставин, визначальними серед яких є наступні: ведення економічної діяльності в режимі самовиживання, гострий конкурентний тиск з боку крупних сільськогосподарських підприємств, самовідсторонення від господарювання в капіталомістких галузях тощо. Гострота зазначених проблем посилюється відсутністю належної кількості системних наукових розробок, що, в свою чергу, ускладнює процес конкурентоспроможного розвитку вітчизняного фермерства. За даних умов набуває особливої актуальності питання забезпечення конкурентоспроможної економічної діяльності фермерських господарств, враховуючи їхню подвійну соціально-економічну сутність.

Необхідність створення організаційно-економічного механізму конкурентоспроможного функціонування суб'єктів вітчизняного фермерства, питання застосування нових наукових принципів та методичного інструментарію в процесі розробки і реалізації заходів щодо підвищення ефективності їхньої діяльності обумовили вибір теми дисертаційної роботи.

Зв'язок дисертаційної роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційне дослідження виконане відповідно до плану науково-дослідних робіт Національного університету біоресурсів і природокористування України за темами: «Проблеми забезпечення конкурентоспроможності організаційно-правових форм господарювання на селі» (номер державної реєстрації 0112U00343) та Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного «Науково-методологічні засади обліково-аналітичного та фінансово-інвестиційного забезпечення сталого розвитку суб'єктів господарювання» (номер державної реєстрації 0116U002741), у межах яких автором розроблено пропозиції щодо

формування організаційно-економічного механізму зростання конкурентоспроможності функціонуючих фермерських господарств.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації, повнота викладення їх в опублікованих працях

Метою дисертаційної роботи є розробка і обґрунтування теоретико-методологічних положень та науково-практичних рекомендацій щодо забезпечення конкурентоспроможності фермерських господарств. Для досягнення поставленої мети дисертантом було проаналізовано значну кількість наукових праць як вітчизняних, так і зарубіжних учених, в яких розглядаються теоретичні аспекти розвитку сімейних форм виробництва сільськогосподарської продукції, а також проблематика забезпечення конкурентоспроможного функціонування фермерських господарств як важливої складової національної системи аграрного підприємництва.

Аналіз змісту дисертаційної роботи засвідчує послідовність дослідження у відповідності до структурно-логічної схеми. Робота має класичну структуру й складається із вступу, п'яти розділів і висновків. У змісті роботи розкриваються теоретичні та методологічні засади конкурентоспроможного функціонування фермерських господарств як суб'єкта аграрного підприємництва та складової соціально-економічних відносин у системі сільських територій.

У першому розділі розглянуто економічну та соціальну природу діяльності фермерських господарств. Досліджено специфіку генезису сімейних форм вітчизняного аграрного підприємництва. Визначено особливості економічної діяльності фермерських господарств як соціально-економічного утворення. Вивчено характер конкурентоспроможного функціонування фермерів як суб'єкта підприємницьких відносин.

У другому розділі висвітлено теоретичні та методологічні аспекти конкурентоспроможної діяльності фермерських господарств, досліджено особливості оцінки результативності сільськогосподарського виробництва,

приймаючи до уваги соціально-економічні аспекти діяльності даного сегменту аграрного підприємництва.

У третьому розділі розглянуто місце фермерських господарств у системі вітчизняного аграрного виробництва, проаналізовано рівень ефективності використання матеріальних, трудових ресурсів та специфіку здійснення фермерської господарської діяльності. Обґрунтовано напрями підвищення ефективності аграрного виробництва у фермерських господарствах та удосконалення техніко-технологічного, організаційного забезпечення їхнього конкурентоспроможного функціонування тощо.

У четвертому розділі визначено базові складові забезпечення конкурентоспроможної економічної діяльності фермерських господарств України. Розроблено комплекс організаційно-економічних заходів, спрямованих на підвищення рівня використання ресурсного потенціалу фермерських господарств як на індивідуальному рівні, так і в системі міжгосподарських об'єднань. Запропоновано моделі конкурентоспроможної підприємницької діяльності для фермерських господарств різних галузевих напрямів.

П'ятий розділ дослідження присвячений визначенню магістральних тенденцій розвитку фермерських господарств, обґрунтуванню напрямів державної політики щодо забезпечення конкурентоспроможного функціонування вітчизняного фермерства, здійснено прогноз перспектив подальшої економічної діяльності фермерських господарств, приймаючи до уваги наявні тренди в системі сучасного аграрного виробництва та ін.

Результати дисертаційного дослідження повною мірою знайшли відображення в авторефераті. У докторській дисертації матеріали кандидатської дисертації здобувача не використовувались.

Наукова новизна одержаних результатів

У дисертаційній роботі обґрунтовано сукупність теоретико-методологічних положень, які мають наукову новизну і свідчать про особистий внесок автора у розвиток теоретичних та практичних засад

конкурентоспроможного функціонування фермерських господарств в Україні.

Одним із суттєвих елементів новизни вважаємо формулювання автором основних принципів конкурентоспроможного функціонування фермерського господарства: добровільність утворення та вибору напрямів виробництва, як базова умова розвитку суб'єкта підприємництва; забезпечення добробуту селянської родини, як кінцева мета діяльності; трудова участь членів родини в господарській діяльності; ведення економічної діяльності на засадах товарного виробництва тощо. Таким чином вдалося оптимально поєднати економічний та соціальний аспекти діяльності фермерських господарств.

Актуальною є пропозиція здобувача щодо створення механізму кадрового забезпечення фермерських господарств у процесах посилення інтеграційних відносин між суб'єктами аграрного підприємництва та регіональними науково-навчальними центрами. Наведена компетентнісна спеціалізація («Менеджер» та «Працівник») дозволить підвищити рівень ефективності використання трудових ресурсів за рахунок конкретизації їхньої спеціалізації.

Заслужовують на увагу пропозиції автора щодо створення агроінноваційного кластеру, як засобу підвищення рівня ефективності міжгосподарської співпраці суб'єктів малого аграрного підприємництва, особистих селянських господарств та наукової спільноти. Практична реалізація запропонованих рекомендацій сприятиме, поряд з іншим, більш активному запровадженню науково обґрунтованих методів ведення виробничої діяльності серед селянських господарств товарного та споживчого типу.

Суттєвим доробком автора є запропоновані методологічні підходи до оцінки рівня конкурентоспроможності фермерських господарств, засновані на наукових положеннях теорії людиноцентризму. Вони, зокрема, передбачають врахування екологічних аспектів діяльності сімейних форм

аграрного підприємництва, а також необхідність забезпечення належного рівня добробуту членів-власників фермерського господарства.

Теоретичні, методологічні положення і висновки розширюють та поглиблюють наукові засади конкурентоспроможного розвитку фермерських господарств, а враховані результати були використані: Міністерством аграрної політики та продовольства України, відділом освіти та кадрового забезпечення АПК Департаменту науково-освітнього забезпечення та розвитку підприємництва на селі (довідка № 37-18-15/20580 від 07.09.2017р.); відділенням аграрної економіки і продовольства НААНУ (довідка № 07-05/48 від 16.05.18р.); асоціацією фермерів та приватних землевласників (довідка № 58 від 04.07.2017 р.); Запорізькою обласною аграрною палатою України (довідка № 24 від 16.08.2017); активно використовуються в навчально-науковому процесі аграрних ВНЗ – Національному університеті біоресурсів та природокористування України (акт про впровадження від 02.09.2017р.), у Таврійському державному агротехнологічному університеті (довідка № 01/1-1741 від 20.09.2017 р.); застосовуються в процесах дорадницької діяльності (довідка № 136 від 09.09.2017р.); доведені до рівня методичних розробок у практичній діяльності фермерських господарств, що підтверджується апробацією результатів дослідження – фермерське господарство "Січ" (довідка № 14 від 10.08.2017р.); фермерське господарство "САША" (довідка № 24 від 10.08.2017р.); використовуються регіональними органами місцевого самоврядування в процесах розробки програм розвитку малого підприємництва – Мелітопольською районною державною адміністрацією (довідка № 02-02/130-к від 26.09.2017 р.).

Відповідність дисертації та автореферату встановленим вимогам

Дисертація та автореферат відповідають встановленим вимогам, що ставляться до докторських дисертацій. Дисертаційна робота складається із вступу, п'ятих розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дисертації становить 498 сторінок друкованого тексту,

основний зміст роботи викладено на 378 сторінках. Дисертація містить 61 таблицю на 29 сторінках, 27 рисунків на 15 сторінках, 43 додатки на 69 сторінках. Список використаних джерел налічує 381 найменування, які викладені на 35 сторінках. Сформульовані у дисертації мета, об'єкт та предмет дослідження відповідають її темі. Всі поставлені завдання вирішено, а мету дослідження досягнуто. Зміст автореферату відповідає змісту дисертації та в повній мірі розкриває отримані результати.

Дискусійні положення та зауваження

Зміст дисертаційної роботи належним чином відображає різні сторони досліджуваної проблеми. Апробація та практичні впровадження результатів дослідження підтверджують відповідний ступінь обґрунтованості і значимості. В цілому, позитивно оцінюючи дисертаційну роботу, необхідно звернути увагу на деякі її недоліки та існуючі дискусійні положення.

1. Особливості закордонного досвіду в сфері державного забезпечення конкурентоспроможного розвитку фермерських господарств в роботі розглянуто досить широко. Разом із цим робота набрала б більшої науково-практичної вагомості, якби докторант більш детально проаналізував відповідні заходи урядової політики інших країн щодо стимулювання переходу споживчих форм аграрного виробництва на підприємницькі принципи господарювання.

2. Доцільно було б у роботі розглянути можливі шляхи забезпечення міжгосподарської співпраці фермерських господарств, особистих селянських господарств та агрохолдингів, приймаючи до уваги потужну матеріально-технічну і фінансову базу крупних сільськогосподарських підприємств, що здійснюють свою діяльність на промислових засадах.

3. В роботі розкрито принципи конкурентоспроможної діяльності фермерських господарств за сучасних умов. Проте робота значно б підвищила свою цінність, якби докторант навів типові моделі організації сільськогосподарського виробництва в різних галузевих напрямках з урахуванням можливості досягнення соціально-економічного ефекту.

4. Дисертант розглядає сучасний стан і специфіку функціонування фермерських господарств, як складової системи аграрного сектору та національної економіки взагалі, але разом з тим, доцільно було б детальніше проаналізувати особливості виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції, порівнявши їх із відповідними процесами в великих сільськогосподарських підприємствах та особистих селянських господарствах.

5. В розділі 4 «Організаційно-економічні напрями забезпечення конкурентоспроможності фермерських господарств», поряд із іншими, дисертант розглядає комплекс внутрішніх та зовнішніх факторів, які визначають рівень конкурентоспроможності фермерського господарства. На нашу думку, до переліку внутрішніх факторів доречно було включити імідж фермерського господарства.

6. Робота значно зміцнила б свою цінність, якби докторант, розглядаючи питання інфраструктурного забезпечення конкурентоспроможного функціонування фермерських господарств, приділив більше уваги взаємопов'язаності розвитку соціальної структури в системі сільських територій та рівня конкурентоспроможності економічної діяльності у даному сегменті аграрного підприємництва.

Хоча зазначені зауваження та дискусійні положення дещо знижують наукову цінність дисертаційної роботи, однак у цілому вони не впливають на її загальну позитивну оцінку.

Загальна оцінка дисертаційної роботи

Дисертаційна робота Єременка Дениса Володимировича на тему «Забезпечення конкурентоспроможності фермерських господарств в Україні» є завершеною самостійною науковою працею. Мета роботи досягнута, поставлені завдання виконані. У роботі структурно поєднуються теоретико-методологічні аспекти матеріалів дослідження з прикладним характером розробок та рекомендацій.

Дисертаційна робота та автореферат відповідають вимогам пунктів 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. №567 (зі змінами та доповненнями) та паспорту спеціальності 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності), а здобувач Єременко Денис Володимирович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент:

завідувач кафедри менеджменту

Львівського національного університету

ветеринарної медицини та

біотехнологій імені С.З. Гжицького

доктор економічних наук, професор



М.Г. Шульський

Підпис Шульського М.Г. засвідчую

Начальник відділу кадрів

А.А. Ковтун